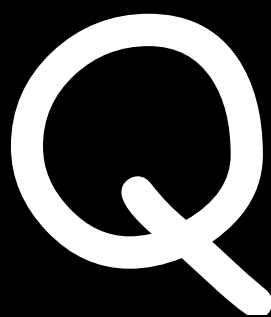

Levensbeschouwing en samenleving

Boek + PPT's

quickprinter
Koningstraat 13
2000 Antwerpen
www.quickprinter.be

Online samenvattingen kopen via

www.quickprintershop.be

Like us on Facebook!

www.facebook.com/quickprintershop

LEVENSBESCHOUWING EN SAMENLEVING 2017-2018

Universiteit Antwerpen

1 Westerse tradities

1.1 Jodendom

De wereldbevolking telt ong. 14 miljoen Joden = 0,2%. Tegen 2050 zou dit aantal stijgen naar 16 miljoen aanhangers.

- Israël (5,6 miljoen), V.S (5,6 miljoen), Europa (1,5 miljoen)

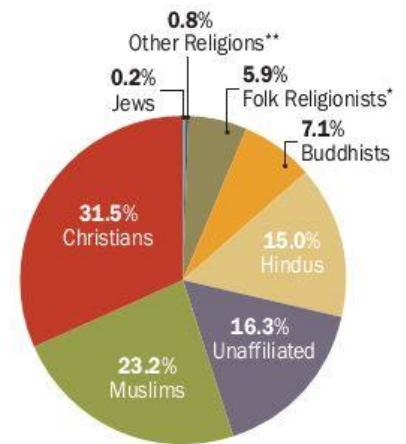
1.2 Christendom

1.2.1 Verspreiding en aantallen

De wereldbevolking telt 1/3de christenen = 31%. Het is de grootste en meest verspreide religie ter wereld. De komende decennia zal het aantal christenen nog stijgen, maar het aandeel in de wereldbevolking blijft constant.

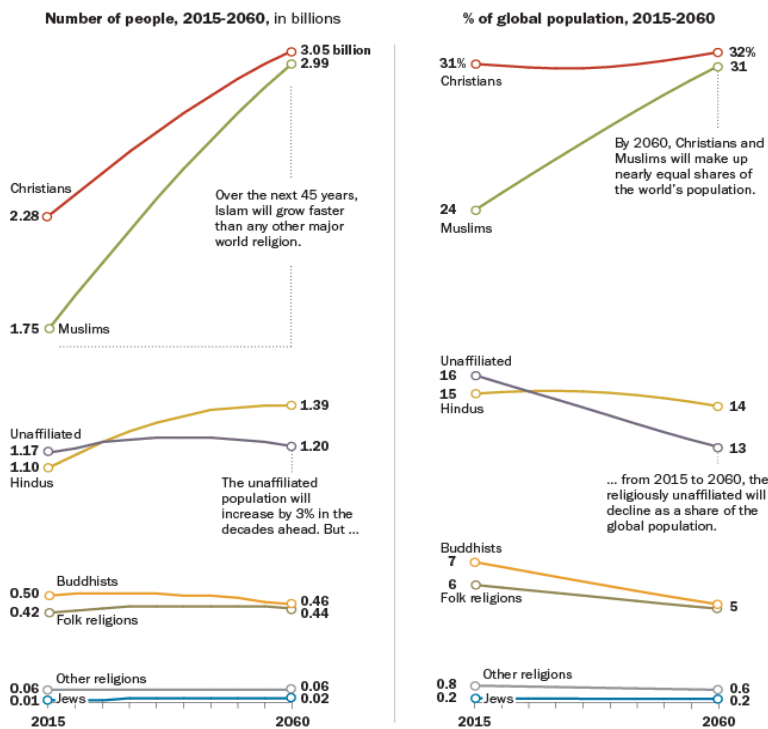
- De helft van de christenen is katholiek (50%) = 16% van de wereldbevolking.
- 37 % protestanten (incl. anglicanen)
- 12 % orthodoxen
- 1% andere
- Secularisering in het Westen vs toename in het Zuiden

Size of Major Religious Groups, 2010
Percentage of the global population

Projected change in global population, 2015-2060

Most major religious groups are expected to increase in number by 2060. But some will not keep pace with global population growth, and, as a result, are expected to make up a smaller percentage of the world's population in 2060 than they did in 2015.

Source: Pew Research Center demographic projections. See Methodology for details.
*The Changing Global Religious Landscape"

PEW RESEARCH CENTER

7.1.5 De wetenschap

- 6de eeuw v.C → eerste aanzet tot verwetenschappelijking van het denken.
  - o Ontstaan natuurfilosofie
- 16de-17de eeuw: succesvolle doorbraak
- Grote consensus over de waarde van het moderne wetenschappelijke denken → door trial and error.
- Kennis is macht, het oriënteert, kennis vermijdt ongelukken en maakt vrij. Het biedt een vorm van veiligheid.

7.1.6 De manipulatieve interesse

- De cognitieve interesse hangt nauw samen met de manipulatieve interesse.
- Op basis van kennis kunnen mensen hun leefwereld controleren, inrichten en manipuleren. Hun gedrag aan de werkelijkheid aanpassen, voorwerpen maken,..
- Ook spelen de cognitieve en manipulatieve interesse in datgene wat aan de menselijke controle ontsnapt.
- Mensen zoeken veiligheid en controle door op basis van kennis en verbeelding hun wereldbeeld zo aan te passen zodat het vreemde een plaats krijgt.
- Verband wetenschap en techniek: dialectische verhouding waarbij wetenschappelijke inzichten nieuwe technische toepassingen mogelijk maken en omgekeerd.
- Veel kennis is echter ervaringskennis, en dus intuïtief en impliciet van aard.
  - o Knowing that (aangeleerd) vs. knowing how, embodied knowledge (door imitatie en navolging).
  - o Learning by doing: vaardigheden vergen training
  - o Michael Polanyi: tacit knowledge.
- De manipulatieve interesse heft ook een ethisch component → hoe groter de handelingscapaciteit, hoe meer verantwoordelijkheid mensen dragen.
- Niet alles wat kan, is moreel wenselijk

7.2 De zingevende interesse van de mens

7.2.1 Wetenschap en leefwereld

- Onderscheid tussen de wetenschappelijke wereld en de leefwereld.
- In het bestaan van deze 2 perspectieven hoeft geen tegenspraak te liggen. Ze staan ook niet gelijkwaardig naast elkaar, maar het ene maakt het andere mogelijk.
  - o De leefwereld biedt de bredere achtergrond waartegen de wetenschap eerst kan verschijnen.
- De werkelijkheid waarin mensen leven, met al hun emoties, overwegingen dromen en illusies bezit haar eigen realiteit en betekenis.
- Onze ervaring in de leefwereld is ruimer dan de wetenschappelijke benadering kan bevatten en objectiveren.

7.2.2 Erklären – verstehen

- Dilthey: onderscheid tussen de natuurwetenschappen (verklaren) en de geesteswetenschappen (trachten te begrijpen).
- In de menswetenschappen wordt er ook plaats gemaakt voor interpretatie en Einfühlung.
- Menselijk gedrag begrijpen en verklaren vereist hermeneutiek.
- Moeilijk om te spreken van objectieve feiten (brute facts).

7.2.3 Zinvragen

- De mens wordt met tal van existentiële en diepe vragen en ervaringen geconfronteerd. Deze hebben de te maken met zingeving, hoop, ethiek en spiritualiteit.
- Kant: Kritik der Reinen vernunft.
  - o *De menselijke rede treft in een bepaald type van haar kennis het bijzondere lot dat ze door vragen wordt geplaagd die ze niet kan afwijzen, omdat ze haar door de aard van de rede zelf worden opgegeven; die ze echter ook niet kan beantwoorden, daar ze het vermogen van de menselijke rede volledig overstijgen.*
- Schopenhauer: de mens is een metafysisch dier. Hij kan niet anders dan vragen stellen die het strikt empirisch-rationele overstijgen.
  - o Waar komen we vandaan? Waar gaan we naartoe?
- Wittgenstein (*Tractatus Logico-Philosophicus*) → hij wijst op de beperking van de wetenschappelijke benadering. Zingeving heeft meer te maken met een houding en ervaring.
  - o Zinvragen: geen vraag naar verklaring maar naar zin en troost.
  - o *“Wij voelen dat zelfs als alle mogelijke wetenschappelijke vragen beantwoord zijn, onze levensproblemen nog helemaal niet aangeroerd zijn.”*
- Gabriël Marcel: onderscheid tussen ‘probleem’ en ‘mysterie’ (bv. zelfs nadat natuurverschijnselen worden verklaard, blijven zij een indrukwekkend karakter hebben).
- Sommige ervaringen zijn ‘cognitief ondoordringbaar’ → maken ons sprakeloos.

7.2.4 Zin ervaren, niet creëren

- Zingevende interesse is van een fundamenteel andere aard dan de cognitieve interesse. (citaat van Wittgenstein)
- Betekenis en zin zijn niet manipulatief af te dwingen. We kunnen ze niet op voluntaristische wijze creëren. Zin/geluk/betekenis is niet maakbaar.
- Moment van heteronomie of transcendentie.
  - o Paradoxe situatie: iedereen wil gelukkige zijn, maar actief geluk en erkenning nastreven is contraproductief, deze dingen zijn niet maakbaar.
- Geluk en erkenning zijn in de woorden van John Elster (1983, ch.2) een ‘essentieel bijproduct’: ze kunnen slechts op een indirecte manier tot stand komen.
- Zijn we in de 21ste eeuw gelukkiger dan de jager-verzamelaar 30.000 jaar geleden?
  - o We leven op een ‘onnatuurlijke manier’
  - o Medische, technologische, politieke, materiële vooruitgang =/ toename geluk en welzijn?
- Mens als behoeftig en willend wezen enerzijds, en de mens als verlangend en zin zoekend wezen anderzijds.
- *Adaptive preference*
- Geluk wordt bepaald door verwachtingen en vergelijking met andere mensen. Het beleven van zin heeft ook te maken met externe realiteiten, gegevenheden die we niet totaal beheersen.
- Opgeweekte en sombere biochemische systemen (mentale airco)
  - o Lemen hut of luxe penthouse: wat gelukkig maakt is serotonine/dopamine/oxytocine/endorfine
  - o Nozick: het gedachte-experiment van de ervaringsmachine → elke ervaring van zin is verbonden aan de principiële mogelijkheid van zinverlies. Hij wijst ook op het belang dat mensen hechten aan de kwaliteit van de handeling zelf.

- Geluk/zin is meer dan optelsom van particuliere genotsmomenten. Geluk is meer dan wat we voelen. Het omvat ook de authenticiteit van de ervaring en van wie we zijn.
  - o Zie: kinderen opvoeden
  - o Zinvol levensverhaal: religie, levensbeschouwing, fictie?

7.3 Religie, zingeving en wetenschap

7.3.1 Wittgensteins religieopvatting

Mensen kunnen niet anders dan vragen stellen die de dagelijkse ervaring en de wetenschappelijke kennis overstijgen. De wetenschap kan deze zinvragen ook niet beantwoorden. Over de plaats en de rol van wetenschappelijke kennis inzake zingevingsvraagstukken lopen de meningen sterk uiteen.

- Wittgenstein 1
  - o Taal is onmachtig om over de metafysische vragen iets te zeggen.
  - o *Das Mystische*; het mystieke is niet met feitelijke uitspraken te bespreken.
  - o Waarover men niet spreken kan, moet men zwijgen
- Wittgenstein 2
  - o *Meaning is use*: betekenis van woorden, dingen en handelingen hangt af van het gebruik binnen de verschillende gebruiksccontexten.
  - o Verschillende taalspelen: taal kan op verschillende manieren zinvol worden gebruikt.
  - o Tegen de wetenschappelijke pretenties van de religie
  - o Tegen de zingevende pretenties van de wetenschap
  - o Religie/rite zijn manier om zich met onbeheersbare en fragiele van het leven te verzoenen
  - o Niet-cognitieve opvatting van religie
  - o Ik geloof in God (= religieuze propositie)... vs God bestaat (= cognitieve uitspraak die verwijst naar het objectieve bestaan van een entiteit als een feitelijk gegeven.)
  - o Religie en wetenschap zijn elk een ander niveau van spreken en vormen radicaal verschillende betekeniscontexten die niet met elkaar te vergelijken zijn.
- Frazer: exotische culturen bezitten religies die vervuld zijn van magische ritens, orakels en mythen. Het wijst er vaak op dat ze niet in staat zijn de ware relaties tussen oorzaak en gevolg te kennen. Ze beschikken de notie 'causaliteit' niet.
  - o Volgens Wittgenstein gaat het echter niet om vergissingen of dwalingen. De primitieven stellen geen theorieën of verklaringen op, dus daarom kunnen ze zich ook niet vergissen.
  - o Denk aan handelingen uit eigen leefwereld: kus geven aan een foto. Het gaat in zo'n soort handelingen niet om een (verkeerde) overtuiging of (slechte) hypothese. Het beoogt echter bevrediging en bereikt die ook.
- Wittgenstein: religie heeft te maken met wat zin geeft in het leven. Mensen willen een houding uitdrukken tegenover een wereld waarin dingen gebeuren.

7.3.2 NOMA

- Bekendste vertegenwoordiger van Wittgenstein: D.Z. Philips → religie en wetenschap verschillen radicaal van elkaar.
- Het religieuze wereldbeeld is nooit strikt cognitief: wetenschap en religie kunnen niet in elkaars verlengde liggen, noch met elkaar in tegenstrijd zijn.
- Een religieus mirakel = een revelatie van betekenis.

- Religie en ritens zijn een manier om zich met het onbeheersbare van het leven te verzoenen (bv. geloven in een leven na de dood). Ze impliceren geen theoretische hypothesen.
- Bodifée: religie en wetenschap zijn 2 perspectieven ten aanzien van de werkelijkheid. 'In God ligt de ultieme bestemming'.
- Jay-Stephen Gould → NOMA-principe = niet-overlappende magisteria.
  - o Magisterium: een plek voor dialoog en debat, geen stelsel van eeuwige en onveranderlijke wetten. Het is een gebied waar één bepaalde leer de geëigende middelen bezit voor een zinvol discours en het doen van een uitspraak.
  - o Waarom-vraag/hoe-vraag = wetenschap
  - o Zin-vragen/morele vragen = religie
  - o NOMA: beide magisteria zijn logisch onafhankelijke en verschillend van elkaar. Ze hebben een gelijke waarde en zijn van even groot belang voor een waardig bestaan. Ze zijn absoluut onscheidbaar en toch totaal verschillend.
  - o Geen wonderen, mirakels of openbaring
  - o Er worden heel wat vraagtekens gezet bij religieuze overtuigingen; het principe heeft meer consequenties voor religie.
  - o !(religie mag wel op een wetenschappelijke manier bestudeerd worden)
- NOMA-principe wordt pas geschonden als men vanuit de wetenschap iets over zingeving zegt of wanneer omgekeerd religie wetenschappelijke uitspraken doet over hoe de werkelijkheid in elkaar zit

7.3.3 Kritieken op NOMA

- NOMA vereist een te diepgaande transformatie van de religie. Religie moet zich ontdoen van alle empirische en ontologische referenties.
  - o Laat NOMA nog volwaardige vorm van religie toe?
- Tavernier: als gelovigen hun geloof afzweren in de openbaring van Jezus Christus, alleen dan kan er volgens Gould geen tegenspraak zijn tussen wetenschap en het christelijk geloof.
  - o NOMA: gesloten wereldbeeld waarin alleen natuurwetten het voor het zeggen hebben.
- Kan religie zonder enige vorm van letterlijkheid/zonder iets te zeggen over hoe de werkelijkheid in elkaar zit?
- Overtreding van het NOMA-principe: creationisten, en bepaalde vormen van geloof in ID. Zij gaan erg ver in de vermenging van wetenschap en geloof. Religie wordt mee ingezet om de wereld te verklaren.
- NOMA strookt niet met volksgeloof + historisch incorrect
- Alsof wetenschappers geen uitspraak zouden mogen doen over de waarschijnlijkheid van Gods bestaan, verrijzenis...
- Dawkins, Dennet, Stenger, Etienne Vermeersch, Herman Philipse: zij bouwen verder op de bevindingen van de wetenschap en in het bijzonder de evolutietheorie om hun atheïsme te verantwoorden.
  - o Wetenschap zegt wel degelijk iets over de plausibiliteit van bepaalde religieuze overtuigingen.
  - o Het beeld van de religie dat uit NOMA volgt zou anders zijn dan veel gelovigen nu aanhangen → zonder goddelijke interventie, wonderen, persoonlijke communicatie met God of openbaring.
- Philipse: 'would-be-gelovigen' → hangen aan vorm van 'semantisch atheïsme' aan.

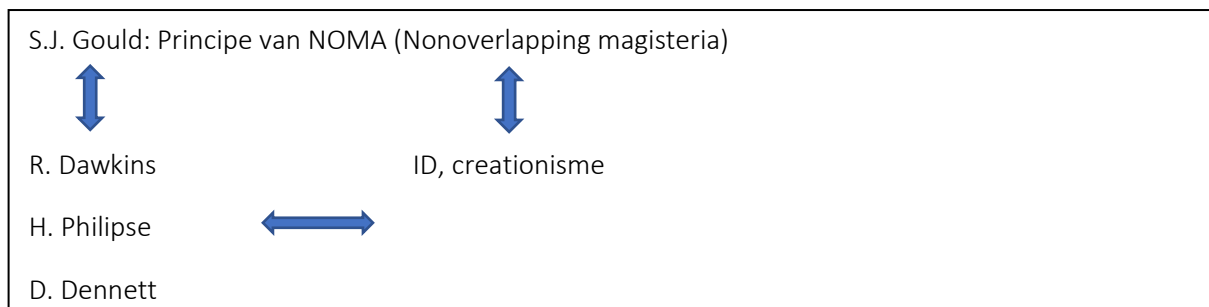

7.3.4 Het (on) gelijk van Wittgenstein – afsluitende bemerkingen

Ook binnen de afzonderlijke groepen van (on)gelovigen, filosofen, theologen en wetenschappers is er geen consensus over hoe de relatie tussen wetenschap en geloof nu best te denken valt. Het gaat niet altijd om een conflict.

Een belangrijk aspect is het ontbreken van sluitende definities die op de instemming van alle betrokkenen kunnen rekenen. Het gesprek tussen religie en wetenschap is vaak een discussie over definities, aanspraken en toepassingsgebied van beiden.

Wie religie beschouwt als een poging om (delen van) de werkelijkheid te verklaren, zal de religie opvatten als een concurrent of aanvulling van de wetenschap.

Populair bij de (nieuwe) atheïsten → wetenschap inzetten als argument tegen godsdienst. Zij beschouwen religie als een oneigenlijke manier om de werkelijkheid te verklaren en beschouwen God als een overbodige en irrationele hypothese.

Wie religie omschrijft als een zingevingsysteem zal religie en wetenschap minder als concurrenten zien. Het gaat dan om een set van rituelen, houdingen, praktijken en reacties ten aanzien van wat mensen overkomt in het leven.

Hamlet without the prince

- DEF 1: religie = poging om de werkelijkheid te verklaren (opvattingen) → dan is religie een concurrent van de wetenschap.
- DEF 2: religie = zingevingsysteem (attitudes) → dan NOMA
- ?!is een religieuze houding zonder geloofsovertuiging over een transcendente werkelijkheid niet als een toneel zonder hoofdrolspeler?
  - o NOMA laat geen wonderen, openbaring, descriptief taalgebruik toe...
  - o “would-be gelovigen”, “semantisch atheïsme”